

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE

University of the Witwatersrand, Johannesburg

Bonono ba Mafika ba Afrika Borwa

Afrika Borwa e na le bonono ba mafika bo botle ka ho fetisisa mona lefatsheng. Ho tsebahalang haholo ke metako le mmetlo e metle ka ho fetisisa e entsweng ke ma-San kapa Barwa. Ho sa tsebahaleng haholo, empa ho le hwa bohlokwa ka mokgwa o tshwanang, ke metako ya borapolasi ba Mehlang ya Tshepe le ya badisa ba ma-Khoekhoen.

Bonono ba mafika ba ma-San

Metako le mmeilo ya ma-San ke yona mefuta e tsebahalang haholo ya bonono ba mafika mona Afrika Borwa. Metako ena e fumamwa haholo dibakeng tsa bodulo tsa mafika, dibakeng tsa dithaba tse jwalo ka Drakensberg. Mmetlo yona e fumamwa haholo marallaneng a hasaneng le majweng a leng dibakeng tse bataletseng, mohlala, ka hara Karoo.

Mobetto wa lefika wa ma-San.

Bongata ba bonono bo ntseng bo le teng le kajeno bo entswe dilemong tse 1 000 tse fetileng, empa bo bong ke ba nakong e ka hodimo ho moo Mohlala wa bonono boo e leng ba kgale haholo ke bo nang le dilemo tse 27 000! Mohlala, metako ena hangata e entswe ka letsoku le diphammala tse ding tsa lefatše tse ileng tsa tlotswa ka diborosolo tse boreledi tse entsweng ka masiba a dinonyana le boya ba diphoofole. Mmetlo ya mafika e entswe ka ho poma, ho kgokgothela ka hamore le ho qhetsola bokahodimo ba lefika ka lefika kapa lejwe.

Bonono ba mafika ba ma-San ha se rekoto e bonolo, eo ho ka qoqwang ka yona ya bophelo ba letsatsi le letsatsi. Empa, ke mogwa o bontshang boiphihlelo ba bodumedu ba ma-San. Bonono bona ke letshwao le emetseng ho hong ho itseng mme bo ke ke ba balwa feela ka ho ya ka moo bo bohehang ka teng. Tshebetso ya bohlokwa haholo ya ma-San ke ya ho nkeha mohopolo kapa motanso wa meriana. Motansong wa moriana banna kapa ma-shamans ba ba boemong ba ho nkeha mohopolo, moo ba dumelang hore tsamaya lefatsheng la moya. Moo ba etsa dinto tse ngata tsa bohlokwa bakeng sa morabe: ba fodisa ba kulang, ba laola metsamao ya diphoofole tse hlaha, ba laola pula, ba etela dikampa tse hole kapa le yona 'ntlo ya modimo'. Dintla tsa diketso isena, le dibopuwa tse sa thwaelehang tseo ba teanang le tsona lefatsheng la moya di bontshwa ka bonono ba mafika.

Batansi ba ho nkeha mohopolo ba ma-San hangata ba huleha mesifa hampe haholo mme hoo ho bake hore ba kobehle pele

Bonono ba mafika Mehlang ya Tshepe ya Tshepe

Bonono ba Mafika Mehlang ya Tshepe ha bo a itlala haholo ho feta Bonono ba Mafika ba ma-San. Bo fumaneha haholo dibakeng tse ding tse itseng feela, mme ke feela dibakeng tsa Afrika Borwa tseo borapolasi ba Mehlang ya Tshepe ba neng ba dula ho tsona, e leng dikarolong tse ka leboya-boitjhabela tsa naha. Bonono bohle bo entswe dilemong tse 2 000 tse sa tswa feta. Ho fapana le bonono bo nang le mebala e mengata ba ma-San, metako ya Mehlang ya Tshepe e batlile e ba seretse se sesweu se pharilweng Ka botlalo lefiking. Hangata e meholo, athe E mengyona e bolelele ba dimetara tse ngata.

Provinseng ya Leboya ho boheha ho na le dihltopha tse pedi tsa metako, bonono ba pejana ba diphoofole ho neng bo amana le ditshebeletso, mme bonono ba moraorao bona bo bontsha masetlara a ma-Yuropa, diterene le dikariki, athe ho boheha bo sebedisitswe jwalo ka mokgwa wa boipelaetso ba dipolotiki.

Metako ya diphoofole tsa Mehlang ya Tshepe e amana le ditshebeletso.

Metako ya haufinyane tjena ya Mehlang ya Tshepe wa dikariki le dipere tsa ma-Yuropa.

Bonono ba Mafika ba Badisa

Ho sa tswa hlwaiwa bonono ba mafika ba boraro bo tlwaelehileng mona Afrika Borwa, leha ho se na ditaba tse hlakileng hantle ka bona. Bonono bona ba mafika bo hlwaiwe e le ba badisa ba ho qala ba diruwa ba ileng ba jallela ka borwa ba Afrika dilemong tse ka bang 2000 tse fetileng. Tlwaelo ena e kenyelletsa meralo ya jeometri e takilweng ka menwana ka letsoku kapa ntho e entsweng mahwashe feela lefikeng, kgatiso tsa letsoho le matheba a menwana. Hangata bo fumaneha dibakeng tsa bodulo tse nyenyane tseo ho seng bonolo ho di fihlela kapa haufi le metsi. Tlwaelo ena e fumana dikarolong tsa Provinse ya Leboya, Foreistata le ka leboya ho Kapa Botjhabela. Hore na ditshwantsho tseo di boelang le teng di etseditsewe eng, hoo ke ntho eo ho ntseng ho rerisamwa ka yona.

Mohlala wa bonono ba mafika ba badisa bo bontshang meralo ya jeometri.

Bohlokwa ba bonono ba mafika ba Afrika Borwa

Bonono ba mafika mona Afrika Borwa ke lefa la bohle. Ke letlotlo la bonono, mohlodi wa thuso wa ho ithuta, mohlodi o ka bang wa nako e telele, wa kuno e tswelang le wa ho ba motlotlo ka naha. Ka baka lena, setshwantsho sa bonono ba mafika jwale se bopa karolo ya bohlokwa Letshwaong le letjha la Naha la Afrika Borwa.

Bohlokwa ba ho hlompha bonono bona ba mafika

Bonono ba mafika bo ka tjhwatleha ha bonolo haholo; bo hloka ho sireletswa. Ke mohlodi wa thuso o ke keng wa ntlafatswa hape. Hang ho ba bo senyehe, bo tla be bo ile saruri. Ka hoo re kopa hore le re thuso ho sireletsa bonono bona ba mafika ka:

- *Ho tlalehela maponesa ha o bona motho ya rotelang bonono ba mafika kapa ya tla kgwaritsa dintho hodima bonono ba mafika kapa haufi le bona.*
- *Ho qoba ho baka lerole ka ha le dula hodima bonono boo e be le etsa hore bo se ke ba hlola bo bonahala.*
- *Ho hlokomela hore le se ke la thetsa bonono bona le ka ho etsa bonnete ba hore le batho ba bang ha ba bo thetse.*

Molao

Ka baka la bohlokwa ba bona, bonono ba mafika ho sireletswa ke molao. Ke tlolo ya molao ho senya, ho timetsa le ho etsa ntho e sa lokang bononong ba mafika. Ha o ka bona motho ofe kapa ofe a senya bonono, mo tlalehe maponeseng. Tlolo ena ya molao e tsamaelana le kotlo e fihlang ho R10 000.

Letshwao la naha la Afrika Borwa le na le motako wa lefika jwalo ka ntho e ka sehloohong.

Institjhute ya Dipatlisiso tsa Bonono ba Mafika (The Rock Art Research Institute)

Pampitshana ena le e hlaliseditswe le ho e tlisetwa ke ba Institjhute ya Dipatlisiso tsa Bonono ba Mafika, Yumivesiting ya Witwatersrand jwalo ka projeke e tsheheditsweng ka ditjhelete ke ba Ringing Rocks Foundation, USA.

Ha o na le ditshwaelo dife kapa dife, kapa o batla ho tseba haholwanyane ka hona o Ka iteanya le rona mona:

*Rock Art Research Institute
University of the Witwatersrand
Private Bag 3
WITS 2050*

*Thelefoomu: 011 717 6056
Fekse: 011 339 1620
E-mail: enquiries@rockart.wits.ac.za
Website: <http://rockart.wits.ac.za>*

ROCK ART RESEARCH INSTITUTE
UNIVERSITY OF THE WITWATERSRAND

Sesotho

